

Gárdonyi portrék az ex libriseken

A hazai ex libris művészet a 20 század elején indult virágzásnak. Korábban a jelentős főúri, egyházi könyvtárak belső táblájára ragasztott könyvjegyek általában a tulajdonosuk címerét ábrázolták, majd a polgári gyűjtemények részére készült lapokon - nemesi címer nem lévén - újabb, a megrendelő foglalkozására, kedvteléseire vagy éppen kedvenc írójára stb. utaló motívumok jelentek meg. Mivel a szép ex librisek műalkotásként is felkeltették a grafikai művészek kedvelőit, később már nem csak azzal a céllal készültek, hogy a könyv tulajdonosát jelöljék, hanem hogy csere útján (egyéb kis méretű szabad grafikákkal, alkalmi lapokkal együtt) a műbarátok gyűjteményét gazdagítsák, kiállításon mutassák be. Jellemzőjük, hogy valamilyen sokszorosító (fa- vagy linómetset, rézkarc, rézmetszet stb.) eljárással készülnek, azaz a dúcokról készült, a művész által aláírt nyomatok eredeti műalkotások: művészi minőségük mellett ez adja viszonylagos értéküket.

A gyűjtők különböző évfordulókra emlékezve gyakran készíttetnek in honorem, in memoriam típusú ex libriseket. Ezek közé tartoznak Nagy István, a jeles egri műgyűjtő által megrendelt metszetek.

Fery Antal (1906-1994) a szerencsi cukorgyár ösztöndíjasaként végezte el az Iparművészeti Főiskolát. Ezt követően elsősorban plakátokat, kereskedelmi nyomtatványokat tervezett, könyveket illusztrált. 1945 után – bűnéül róva fel, hogy néhány antibolsevista plakátot is készített – nem kapott megbízásokat, ám pótolta ezt az ex librisek készítésére vonatkozó hazai és külföldi megrendelések sokasága.

Egyéni és csoportos kiállításainak, a róla megjelent külföldi és hazai publikációknak a felsorolása szinte lehetetlen. Több mint 2000 fametszetű ex librist, alkalmi grafikát készített. (Vö. *Fery Antal. Élete, munkássága, alkotásainak jegyzéke*. Szerk. Fery Veronika. Miskolc, 2005, Kiad. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága, 273 p.) Állandó kiállítása szülővárosában (ahol díszpolgárrá választották), a Zempléni Múzeumban tekinthető meg. Több kisgrafikai mappája jelent meg, 80 születésnapjára portrémetszeteiből adtak közre tisztelői egy kisebb válogatást. Metszeteire, így a bemutatott lapokra is, az erőteljes realista stílus, a kiegyensúlyozott, ám mindig változatos képszerkesztés, a feliratoknak a kompozíciókkal harmonikus, vagy azokat éppen kiegészítő, lezáró elrendezése jellemzi.

A Cegléden élő *Nagy László Lázár* (1935-) festő- és grafikusművész kisgrafikáit is számos alkalommal bemutatták itthon és külföldön. Don Quijote sorozata, amelyet Cervantes születésének 450. évfordulójára készített (s önálló mappában is megjelent) bejárta Spanyolország és Olaszország kiállító termeit.

Több (pályázattal egybekötött) országos kisgrafikai kiállítást rendezett Cegléden. Podmaniczky-djas (2006), 2008-ban Közép-magyarországi Prima Díjat kapott, 2010-ben Cegléd díszpolgárává választották. Viszonylag korai kisgrafikáján minuciózus aprólékossággal metsz ki szinte a dúc egész felületét, a kis

méret adta emblematikus kifejezési lehetőségről lemondva kisebb, jelzés szerű alakos figurák megjelenítésével gazdagítja kompozícióját.

Trojan Mian József lengyel származású grafikusművész, 1957-ben települt át Magyarországra. Többek között, jó néhány, a magyar–lengyel történelmi kapcsolatokra utaló grafikát, grafikai sorozatot készített. Munkásságát rangos lengyel kitüntetésekkel ismerték el, elnyerte a Heves Megye Tanácsának Művészeti Díját. Nyolcvanadik születésnapján az Országos Idegennyelvű Könyvtárban és Egerben köszöntötték reprezentatív kiállításokon. Karakteres, már-már a karikatúrát közelítő portréja, egyenes vonalakat alkalmazó metszéstechnikája jól jellemzi sajátos kifejezési lehetőségeit.

A hazai kisgrafika gyűjtők szegedi csoportjának tagjai jó húsz évvel ezelőtt elhatározták, hogy a városhoz kötődő jeles személyiségekről ex libriseken emlékeznek meg. Az így létrehozott „Szegedi pantheon” egyik lapja *Torró Vilmos* (1935–2001) fametszete. A Kovásznán élő, alkotó, lakatos végzettségű ezermester (kisplasztikákat, érmeket is készített) autodidakta módon sajátította el a fametszést. Nagyszámú irodalmi vonatkozású metszete révén nem csak a Romániai Magyar Ki Kicsoda, hanem a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon számon tartja. Tehetségét mi sem bizonyítja jobban, hogy a portrét nem síkban, hanem könnyed, perspektivikus háttérábrázolással (ahol a Móra Ferenc Múzeum korinthuszi oszlopokon nyugvó timpanonja is feltűnik) valósította meg.

A 20. századi magyar grafikusművészet eléggé meg nem becsült alakja *Pereit Zoltán* (1903–1992). A világháborúban utászként szolgált, majd 1945-ben, harminckét évesen, mint rendkívüli tehetséget vették fel a Képzőművészeti Főiskolára. 1956-ban Angliába távozott, ott voltak első kiállításai, az ő fametszetű illusztrációival jelent meg Mikszáth Kálmán *Szent Péter esernyője* című regényének angol nyelvű, bibliofil kiadása. Hazatérése után négy évig kellett várnia, amíg végül (a Gondolat Könyvesboltban) megrendezhette első kiállítását. A művészeti közélettől visszavonuló, örömhegyi kis házában szerzetesi magányban alkotó művész a kisgrafika gyűjtők társaságában talált barátokra, tisztelőkre. Szívesen készített ex libriseket, a luganoi nemzetközi biennálén második díjat nyert, ám személyesen nem vehette át, mert nem kapott útlevelet. Egy-egy témában belefeledkezve, saját kedvtelésére, több kisgrafikai sorozatot készített.

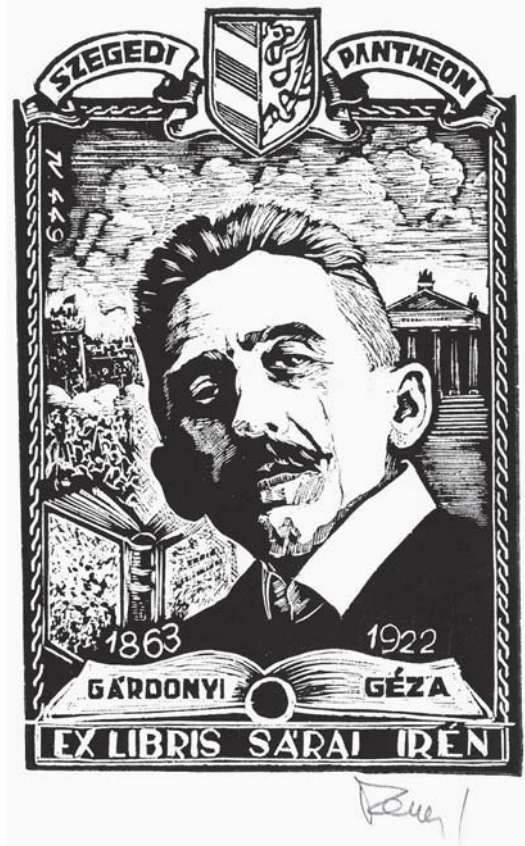
Ezek közé tartozik a *Magyar írók. 37 eredeti fametszet* című sorozat, amelyet a Jászberényi Járási- Városi Könyvtár adott ki 100 számozott példányban. Gárdonyi Gézárt ábrázoló metszetről is elmondhatjuk, amit B. Supka Magdolna írt, az egyetlen hivatásos művészettörténész, aki többször foglalkozott munkásságával. Az írók „szelleme, jellege szólal meg e fametszeteken, ha alakjuk megjelenítése kicsit szokatlan is illusztrálásunk történetében.... Ismerőseink ők, s nem annyira a régi fényképekhez való hasonlóságuk miatt, hanem inkább arckifejezésük meghökkentő belső jellemzettségétől, attól az emberi közvetlenségtől, ahogy a művész vésője megközelítővé teszi őket.”

Vén Zoltán (1941-) grafikusművészt aligha kell bemutatni a *Somogy* olvasóinak. A folyóirat idei első számát az ő grafikai illusztrálták, ugyanott munkásságát Varga István méltatta. Többek között az ő portré-metszeteit és rajzait láthatjuk a *Tündöklő forrás. Versek Berzsenyi Dánielről* (Szerk. Pomogáts Béla, Ka-

posvár, 2012, Berzsényi Kiadó, 96 p.) című antológiában is. Jelentős képgrafikai munkássága mellett a hazai és nemzetközi ex libris pályázatokon több mint huszonöt díjat nyert, kisgrafikai New Yorktól Honkongig számos közgyűjteményben megtalálhatóak.

Végezetül érdemes megemlítenünk, hogy Gárdonyi Géza – ha nem is készült részére ex libris – jól ismerte annak kifejezési lehetőségeit. Az *Én magam* című (Bp., é.n., Magyar Írás – Magyar Lélek Kiadó) című kötetében, amely az író rövid eszmefuttatásait, mint a bevezetőben írja „az én életem útszéléről tépegetett fűszálacskáit„ tartalmazza, olvashatjuk az *Ex libris* című jegyzetét:

„Az enyém: Vén ember kezében égő gyertyavég. Gyermekek nyújtja a maga gyertyáját, hogy meggyújtsa. Az íróké: A gyöngytermő csiga nem attól szenved, hogy gyöngy terem benne, hanem azért terem benne gyöngy, mert szenved. Semmiféle emberi cébnek nem lehet céb-címere az a csiga, csak az írói cébnek. Lapozz végig egy irodalomtörténetet – akármilyen nemzetét –, a legnagyobb írók (költők) a legnagyobb kereszt hordozói. Még azok is, akik nem bajlódtak kenyérírással, mint Byron, Tolsztoj, Goethe, Madách, Berzsényi.”

(Torró Vilmos rajza)